

Отримано: 28.12.2025

Прорецензовано: 10.01.2026

Прийнято до друку: 16.01.2026

email: volodymyr.marchuk@oa.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0002-0837-407X>DOI: <http://doi.org/10.25264/2409-6806-2026-37-132-140>Марчук В. Місто Корець в умовах становлення польської влади на початку 1920-х років. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»* : серія «Історичні науки». Острог, 2026. Вип. 37. С. 132–140.

УДК: 94(477.82) «1921/1939»

Володимир Марчук,кандидат історичних наук, завідувач кафедри історії ім. проф. М. П. Ковальського
Національного університету «Острозька академія»

МІСТО КОРЕЦЬ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ПОЛЬСЬКОЇ ВЛАДИ НА ПОЧАТКУ 1920-Х РОКІВ

У статті зроблено спробу прослідкувати становлення польської влади на прикладі м. Корець. Встановлено, що на початку 1920-х років відчутний вплив на місто мав польсько-радянський кордон, який проходив у безпосередній близькості від Корця. На початку 1920-х років у місті почали функціонувати основні органи державної влади та місцевого самоврядування. В досліджуваній період місто перетворилося на важливий економічний центр на східному кордоні Польської держави.

Ключові слова: Волинське воєводство, Корець, польсько-радянський кордон, начальник району, органи державної влади, магістрат, міжвоєнний період.

Volodymyr Marchuk

THE CITY OF KORETS DURING THE ESTABLISHMENT OF POLISH AUTHORITY IN THE EARLY 1920S

The article attempts to trace the establishment of Polish authority using the city of Korets as a case study. It has been established that in the early 1920s, the city was significantly influenced by the Polish-Soviet border, which ran in the immediate vicinity of Korets. Following the liberation of the Volhynia territory from Bolshevik occupation in the autumn of 1920, the Polish administration returned and restored the operations of government bodies and local self-government. In the early 1920s, the following operated in the city of Korets: the Administration of the Chief of the 1st District, the Korets Gmina Administration, the State Police Commissariat, the Magistrate, the State Police Border Post, the Emigration Office, and the Customs Office. During the period under research, the city transformed into an important economic center on the eastern border of the Polish state. Free assemblies of citizens were held regarding important issues of city life in Korets. One of the acute problems for the residents of Korets and the surrounding areas was the issue of communication with other localities of the poviat, voivodeship, and the state. With Korets acquiring the informal status of a border city, various military formations involved in border protection began to be stationed there, which immediately affected the life of the city and its inhabitants. The border status of the city stimulated the activation of contraband trade, which led to the emergence of a number of trading firms oriented towards foreign buyers in the early 1920s. Shops selling various goods operated in the city, providing for not only the townspeople but also the residents of the surrounding villages.

Keywords: Volhynian Voivodeship, Korets, Polish-Soviet border, District Chief, state authorities, Magistrate, interwar period.

Життя міст і містечок Західної Волині 1920–1930-х рр. дотепер не стали предметом спеціальної уваги з боку представників історичної науки. Вивчення їхньої історії та повсякдення належить до відносно нових напрямків у студіях міжвоєнного періоду вітчизняної історії, який може надати хороші перспективи розширити та поглибити знання про соціально-економічні процеси цього регіону. Очевидно, що такий кут зору передбачає введення до наукового обігу раніше невідомих документів та матеріалів з архівів України та зарубіжних країн, їх наукової інтерпретації на основі новітніх досягнень історичної науки та застосування нових методологічних підходів.

Отже, відсутність комплексних досліджень урбанізаційних осередків Західної Волині міжвоєнного періоду вимагає привернути увагу дослідників до цієї наукової проблеми. Важливо підкреслити, що вказана територія входила до складу Волинського і Поліського воєводств, де нараховувалося

15 міст та 76 містечок, з перших лише Луцьк, Ковель та Рівне мало понад 20 тис. жителів [15, с. 113-114]. Серед досліджень українських істориків урбаністичної тематики міжвоєнного періоду, окреме місце займає праця Галини Малеончук та Анатолія Шваба, яка присвячена суспільно-політичному, соціально-економічному та культурному розвитку Луцька в 1919-1939 рр. Дещо краще виглядає ситуація з дослідженнями краєзнавчого характеру. За роки незалежності з'явилася цілий низка робіт про історію міст і містечок Західної Волині, в яких окремий розділ відведений міжвоєнному часу. Щоправда, інформація в такого виду аматорських видань здебільшого тенденційна і досить фрагментарна. Прикладом таких робіт є, історико-краєзнавчі нариси присвячені Костополлю [16], Сарнам [20], Голобам [19], Межирічам Корецьким [17] та ін. Отже, стан наукової розробки історії міст Західної Волині актуалізує їх подальше поглиблене дослідження.

Безпідставно, на нашу думку, поза увагою дослідників залишається місто Корець, яке має цікаву і непересічну історію, зокрема, і в міжвоєнний період. На сьогоднішній день історії Корця і Кореччини присвячена робота О. Панасюка та Л. Якубець [18]. У цій книзі п'ятий розділ приділено історії Корця і Кореччини в 1917-1945 рр., в якому другий підрозділ – міжвоєнному періоду. Проте, авторам не вдалося показати зміни, які відбулися в місті після того, як воно потрапило у безпосередню близькість до польсько-радянського кордону.

У цій публікації, на підставі архівних джерел та матеріалів, спробуємо охарактеризувати ті зміни, які відбулися в житті мешканців міста Корця у першій половині 1920-х рр., адже саме на цей період припадає найбухливіший етап його розквіту за увесь час перебування в складі Другої Речі Посполитої.

Березень 1921 р. ознаменував початок мирного життя на волинських землях. Лінія Ризького кордону розділила колись єдину територію Волинської губернії. У нових реаліях Корець опинився у безпосередній близькості від польсько-радянського кордону, який проходив практично по його околицях. Аналогічна ситуація склалася ще в одному волинському місті – Острозі.

Князівська резиденція давнього русько-литовського роду – місто Корець мало цікаве минуле. Після згасання чоловічої лінії роду Корецьких в середині XVII ст., воно спочатку потрапило у володіння їх родичів Лещинських, а на початку XVIII ст. у власність Чорторійських. Наприкінці XVIII ст. князь Єжи Чорторійський побудував тут славнозвісну Корецьку порцелянову фабрику, вироби якої були відомі далеко за межами краю, і за своєю якістю не поступалися відомій мейсенській порцеляні, а саме місто перетворилося в значний промисловий центр Волині. Тут також функціонувала меблева фабрика та мануфактура по виготовленню шовкових поясів гаптованих золотом, які полюбили одягати місцева, і не тільки, польська шляхта. Проте вже з другої половини XIX ст. розпочинається поступовий занепад Корця, пов'язаний із тим, що залізничні шляхи сполучення пролягли на значній відстані від міста. Певне пожвавлення економічного життя в місті та краї було пов'язане з відкриттям Юзефом Миколаєм Потоцьким у 1898 р. Корецького цукрового заводу.

Нові реалії життя міста та його мешканців були тісно пов'язані з польсько-радянським кордоном та новим прикордонним статусом міста. У часи перебування в складі Російської імперії, місто було центром Корецької волості Новоград-Волинського повіту Волинської губернії. 18 березня 1921 р. було прокладено новий кордон між УССР та Польщею, внаслідок чого Корецька волость у повному складі (окрім села Шитня) увійшла до складу Польщі, і утворила нову адміністративно-територіальну одиницю – гміна Корець¹ Рівненського повіту Волинського воєводства.

Корець у міжвоєнне двадцятиліття можна віднести до малого міста. На початку 1920-х років воно складалося з 600 будинків, в яких проживало 4 946 мешканців (2 260 чол. та 2 686 жінок) (див. *табл. 1*). Традиційно, для того часу більшість мешканців міста становили євреї, яких у містечку нараховувалося 3 888 осіб (78,6%), менш чисельними були польська громада міста, яка складала 470 осіб та українська – 521 особа. Крім того, у Корці мешкало 32 росіяни, 5 литовців, по 3 фінів і татар та 1 білорус [22, с. 47]. Проте міський простір Корця, на початку 1920-х років, не обмежувався лише територією власне самого містечка, а сюди входили два давні передмістя: Новий Корець та Заров'є, а також села Юзефин та Жадківка².

¹ До гміни Корець, у березні 1921 р., увійшло с. Сторожів, яке належало до Городницької волості

² Кордони міста були встановлені в час Російської імперії і були детально описані у «Волинських губернських відомостях» за 24 листопада 1915 р. № 123. У 1921 р. тодішній начальник району Мечислав Станішевський самовільно змінив кордони міста, доєднавши до міста частину сільської гміни Корець – Новий Корець, Юзефин, Зарове і Жадківку. Міська рада м. Корець на своєму засіданні 16 лютого 1928 р. ухвалила рішення відмовитися від приєднання до Корця частини сільської гміни, і повернути давні кордони міста.

Таблиця 1

Кількість жителів м.Корець та навколишніх поселень станом на 1921 р.

Назва місцевості	Кількість будинків	Кількість жителів		
		чоловіків	жінок	всього
Корець	600	2 260	2 686	4 946
Новий Корець	386	974	1 112	2 086
Заров'є	188	467	511	978
Юзефин	199	596	631	1 227
Жадківка	139	323	347	670
Всього	1 512	4 620	5 287	9 907

Складено на основі: [22, s. 47; 52-53].

Таблиця 2

Національний та релігійний склад жителів м. Корець та навколишніх поселень станом на 1921 р.

Назва місцевості	Кількість жителів	За етнічною приналежністю				За віросповіданням		
		українці	поляки	євреї	німці	римо-кат.	прав.	іудеї
Корець	4 946	521	481	3 887	14	470	570	3 888
Новий Корець	2 086	1 615	221	232	8	216	1 623	232
Заров'є	978	888	50	38	-	46	894	38
Юзефин	1 227	730	171	322	1	173	731	322
Жадківка	670	640	30	-	-	30	640	-
Всього	9 907 (100%)	4 394 (44,92%)	953 (9,63%)	4 479 (45,21%)	23	935	4 458	4 480

Складено на основі: [22, s. 47; 52-53].

За своїм національним складом місто особливо нічим не відрізнялося від аналогічних населених пунктів краю. Проте на початку 1920-х років відчутний вплив на чисельний, національний та релігійний склад населення Корця мали міграційні процеси, які відбувалися в прикордонній зоні. Польща у цей період стала місцем прихистку для величезної маси біженців із різних куточків Радянської України. Наприклад, на Корецькій цукровні перебувала одна з груп біженців в кількості 107 осіб із худобою та кіньми. Вони звернулися до начальника району з проханням відправити їх до пункту для репатріантів, адже були в дорозі два місяці та перебували у дуже скрутному становищі, «...бо не мають, що дати коням і коровам і самі голодують...». 17 червня 1921 р. їх відправили до Рівного [12, арк. 330 зв.]. Ось ця ситуація чудово ілюструє складнощі та масштаби міграційних процесів українців того часу. Власне місто Корець під час подібних переселень відігравало одну з ключових ролей, зважаючи на своє географічне розташування на шляху з радянської України до волинських та інших земель у складі Польщі.

Тому одне з першочергових завдань, яке стояло перед органами державної влади та місцевого самоврядування, полягало в організації обліку населення. Адміністративний референт Рівненського повітового староства 5 червня 1921 р. надіслав до начальника I-го району доручення про створення при магістраті м. Корця відділу реєстрації. У зв'язку з цим, магістрат приймав справи реєстраційного відділу, який функціонував при комісаріаті державної поліції. Крім того, власників будинків і готелів, зобов'язували мати реєстраційні книги, якщо вони таких не мали, то повинні були завести. Населення міста було поінформоване, за допомогою оголошень, які розклеювалися у людних місцях, про обов'язкову реєстрацію усіх мешканців міста, як сталих так і новоприбулих. На підставі реєстраційних даних магістрат вів книги обліку постійних і тимчасових мешканців міста [11, арк. 583-583 зв.]. На облік бралися лише три категорії осіб: ті, хто мали посвідчення особи видані польською владою в 1921 р.; іноземні піддані та власники сповіщень для біженців [11, арк. 629].

Після звільнення території Волині від більшовицької окупації восени 1920 р. сюди повернулася польська адміністрація і відновила роботу органів влади та місцевого самоврядування. Однією з перших установ, яка відновила свою роботу в Корці, був Комісаріат державної поліції, який розпочав свою діяльність 23 грудня 1921 р. На час поновлення він складався з трьох відділів – загального, слідчого та реєстраційного. Персональний склад комісаріату мав наступний вигляд: 1 підкомісар (керівник комісаріату), 1 молодший під комісар (технічний керівник) і 101 постерунковий [11,

арк. 62]. Загалом до внутрішньої служби було залучено 50 осіб, іншу частину становили слідчі, обліковці та адміністрація. Щоденно комісаріат залучав до служби близько 20 осіб, з яких виставляв 4 варті: на цегельні і біля млинів, при канцелярії начальника району та при гмінному арешті по 4 особи, ще 7 осіб перебували в комісаріаті [11, арк. 161]. В травні 1921 р. до начальника району звернувся бурмистр м. Корця з проханням виділили поліціанта для чергування в приміщенні магістрату для підтримання порядку серед відвідувачів. Своє прохання він мотивував тим, що «... до магістрату приходять велика кількість євреїв, це призводить до величезного гулу...» [11, арк. 487]. На прохання бурмистра з'явилася позитивна реакція і за дорученням начальника району, щоденно, крім святкових днів та неділі, з 9 до 14 години «...для підтримання спокою і порядку серед відвідувачів, які масово тут збираються...» [11, арк. 486] чергував один поліціант в магістраті, а ще один – в приміщенні начальника району.

Не дивлячись на те, що 18 березня 1921 р. було підписано Ризький мирний договір, який встановлював лінію державного кордону, весною 1921 р. червоноармійці дуже часто порушували правила перетину кордону і за потреби приїжджали до Корця. Так, комісар державної поліції в середині квітня 1921 р., скаржився начальнику району на те, що по місту ходять більшовики, як самостійно, так і в супроводі польських вояків. Бачачи таке «неподобство», той віддав наказ арештувати червоноармійців і просив провести бесіду з командуванням 6-го Люблінського батальйону, який дислокувався в Корці. Річ у тім, що військові, які були на постерунку при цукровні пропускали більшовиків в місто по особистих справах. Начальство відтепер застерігало їх, аби подібне не повторилося [11, арк. 345-345 зв.]. Попри проведення низки заходів щодо недопущення більшовиків до Корця, випадки появи червоноармійців в місті, яких приваблювали місцеві ресторани та магазини, весною 1921 р. були досить регулярними, про що постійно інформували армійське командування [11, арк. 383-384].

Корець перейшов до складу польської держави і це вимагало низки змін повсякдення і на побутовому рівні. Власне, як можна дізнатися із документів, кореччани досить довго зволікали із заміною вивісок російською мовою на польськомовні. Перші виступали у ролі німих свідків минулого періоду в житті цього прикордонного міста. У зв'язку з цим, Рівненський повітовий староста 8 червня звертався з дорученням до начальників району, аби ті усунули даний недолік. У листі йшла мова про те, що в селах і містечках величезна кількість вивісок «...російською та русинською мовою, а напис польською невеликий, провізоричний, ніби готовий для швидкого усунення у будь-який момент» [8, арк. 61]. Аби усунути ці недоліки, начальникам районів визначили час до 30 червня 1921 р. Отже, усі написи російською мовою необхідно було прибрати, а у випадку двомовної вивіски, напис польською мовою мав займати центральне місце. Над іншими маркерами нової польської влади також вимагали попрацювати, адже стовпи на вказівниках мали бути перефарбовані в державні – біло-червоні барви [8, арк. 61]. Вже 11 червня 1921 р. начальник 1-го району в Корці дав завдання магістрату протягом трьох днів зняти всі написи непольською мовою. Для цього магістрат мав виділити людину, яка разом з поліцейським мала обійти вулиці міста і зняти не потрібні написи, а вилучені вивіски та таблички треба було доставити в магістрат, аби їх використали для нових написів [8, арк. 59-60]. Вже в серпні цього ж року начальник району отримав нове доручення, яке стосувалося використання державного гербу та державних кольорів. Поліціанти мали перевірити заклади міста, аби ті не використовували їх у магазинах, ресторанах, кав'ярнях і т.п. у разі виявлення такого роду порушень, винні мали бути притягнені до відповідальності [8, арк. 83].

Окремою проблемою стало розміщення військових підрозділів, які мали охороняти кордон, державні установи і служби в прикордонному місті, оскільки для цього потрібні були спеціальні приміщення. Зокрема, 30 травня 1921 р. Комісаріат державної поліції в Корці отримав у своє розпорядження приміщення на території православного Свято-Троїцького монастиря. Проте для нормального функціонування їм не вистачало соломи, ковдр, простирадл, сінників, про що вони просили в начальника району. Останній у свою чергу віддав розпорядження, аби гміна забезпечила поліціантів соломою [11, арк. 471]. Так, у серпні 1922 р. постала проблема розміщення кулеметної роти в Корці. Війт гміни звертався до начальника 1-го району з рапортом про те, що неможливо винайняти відповідного приміщення для потреб кулеметників шляхом добровільної угоди з власником. Виходячи з цього, війт запропонував реквізувати для потреб роти будинок, який розташовувався в Юзефині на вул. Галлера і належав Марії Ендрукайтис. Питання вирішувалося наступним чином. Начальник району викликав на 2 серпня 1922 р. до себе війта для того, щоб той надав пояснення стосовно цієї справи і в тому числі дав доручення встановити скільки кімнат потребують кулеметники для своїх

потреб [9, арк. 285]. Проте вже через день – 4 серпня 1922 р. з'являється постанова про реквізицію приміщень для кулеметної роти 36 Митного батальйону. Зокрема, в ній йшлося про те, що на підставі розпорядження Генерального комісара Східних земель від 7 листопада 1919 р., прийнято рішення реквізувати в будинку Марії Ендрукайтис на вул Галлера в передмісті Корця – Юзефіні приміщення, яке складається з 5 кімнат для потреб кулеметної роти 36 Митного батальйону. Про дану постанову гмінне управління мало повідомити власницю 5 серпня 1922 р. Одночасно роз'яснювалося її право на оскарження даної постанови протягом 7 днів від часу отримання. Щоправда, внесення скарги не відтермінувало виконання рішення про реквізицію [9, арк. 287]. Подібна участь спіткала помешкання Громова, Сафронова і Таргонського та будинок православного монастиря. Приміщення мали реквізувати для потреб митниці та прикордонного пункту державної поліції. У випадку відмови власників залишити помешкання добровільно, комендант корецької поліції мав допомогти магістрату у їх примусовому виселенні [8, арк. 99].

Подібним чином було реквізовано 15 серпня 1922 р. будинок Герша Бланка в Юзефіні для потреб Державного епідеміологічного шпиталю в Корці. Будинок складався з 5 кімнат, комори, сіней і стайні. У жовтні власник звертався до начальника 1-го району з проханням повернути будинок, бо там немає хворих [10, арк. 144-146].

У деяких випадках, траплялись і самовільні захоплення приватних помешкань без відповідних документів. Так, наприклад, 27 серпня 1921 р. до начальника 1-го району надійшла скарга від жителя м. Корця Карпа Мілевського, про те, що його помешкання самовільно зайняли жандарми [8, арк. 98].

Фактично, до осені 1921 р. у Корці почали функціонувати основні державні органи влади та місцевого самоврядування. Станом на 31 жовтня 1921 р. у Корці розміщувалися такі державні установи та органи місцевого самоврядування: управління начальника 1-го району, управління Корецької гміни, комісаріат державної поліції, магістрат, прикордонний пункт державної поліції, еміграційне управління, митниця [2, арк. 3]. У жовтні 1921 р. до Корця було перенесено мировий суд 6-го округу з Великих Межирічів [2, арк. 2].

У місті працювали магазини, в яких продавалися різноманітні товари, які забезпечували не лише містян, а й мешканців навколишніх сіл. З червня 1921 р. цілий ряд заявників звертаються з проханням до Рівненського повітового староства за дозволами на відкриття магазинів із продажу алкогольних напоїв, аргументуючи це тим, що в місті спиртне можна придбати лише в ресторані Станіслава Мушинського [7, арк. 63]. Такі заяви спочатку розглядав начальник району, як представник старости на місці, і видавав свою резолюцію. На підставі останньої рівненський повітовий староста приймав остаточне рішення. Начальник району позитивно вирішив прохання місцевих заявників, дозволивши відкрити такі магазини Олександру Тонкелю, Юзефу Меєрському, Зигмунту Горчинському [7, арк. 74, 77]. Натомість Северину Белану, не місцевому заявнику, у дозволі на відкриття магазину було відмовлено, оскільки заявник в Корці не мешкав, «... і про нього нічого не відомо...» [7, арк. 78]. Разом з тим, начальник району лобіював інтереси саме польських підприємців. Так, наприклад, у зверненні Станіслава Шеляви, учасника польсько-більшовицької війни, який після звільнення Корця залишився тут і організував із іншими офіцерами-добровольцями торговельне товариство, посадовець зробив припис: «Просив би про прихильне і позитивне рішення в даному питанні» [7, арк. 79-80]. В іншому випадку, на заяві спілки «Конкуренція» Еразма Бартошевича і Зигмунта Горчицького, які хотіли відкрити в Корці магазин вин та горілок, начальник району в резолюції на заяві написав, що такий магазин необхідний, бо одного магазину для міста замало і це дозволить до певної міри побороти таємне самогоноваріння, крім того, новостворений торговельний заклад знаходиться виключно в польських руках [7, арк. 81].

Відповідно до розпорядження Міністерства фінансів від 24 червня 1921 р. у Корці було відкрито митницю, до обов'язків якої входили такі питання: огляд біженців, утікачів, полонених, пасажирів та інших осіб, які перетинали державний кордон із Польщі, і до Польщі; контроль ввозу і вивозу товарів, боротьба з контрабандою і контрабандистами шляхом вилучення заборонених товарів і направлення документів та самих контрабандистів до відповідних органів, які мали встановити покарання винному відповідно до митних правил [1, арк. 3-3 зв.]. На початках митниця не мала власного відповідного приміщення, а тому тимчасово її розмістили в будівлі 7-ми класної української школи. Після того, як магістрат м. Корця відремонтував для митниці монастирський будинок на вул. Костюшка, у вересні 1921 р. начальник району просив митників перебраться у власне приміщення, оскільки ті займали шкільні приміщення [8, арк. 122]. Щоправда прохання начальника району ті виконали аж

в листопаді 1921 р., про що той інформував шкільний інспекторат у Рівному 30 листопада 1921 р. [8, арк. 358].

Запровадження обліку населення було пов'язане з напливом величезної кількості людей із території радянської України. Особливо багато було вихідців із сусідньої Житомирщини, зокрема Берездівської гміни Звягельського повіту та самого Житомира, які відчули всі «переваги» життя в більшовицькій Україні і намагалися перейти до Польщі. Відповідно до розпорядження Міністерства внутрішніх справ № 3639 від 30 квітня 1921 р. виселенню підлягали особи польської національності, які не мають польського громадянства і прибули на територію Польщі після 12 жовтня 1920 р. Винятком становили лише особи, які мали дозвіл на виїзд до США, проте і вони мали бути зареєстровані [11, арк. 588]. Боротьба з нелегалами носила перманентний характер і постійно була актуальною, при цьому органи влади докладали максимум зусиль для того, щоб випровадити за межі території Польщі всіх тих, хто не мав юридичних підстав на перебування у цих землях. Про це не одноразово йшлося в різних розпорядженнях та наказах. Так, 4 лютого 1922 р. рівненський повітовий староста Радослав Сплава-Нейман уповноважив начальника 1-го району Олександра Луцкевича на виселення з території Польської держави чужоземців, які нелегально перетнули кордон, за винятком осіб польського походження та тих хто доведе своє право на отримання політичного притулку в країні [5, арк. 34]. Прикордонні міста, такі, як Корець та Остріг активно використовувалися більшовиками для ведення своєї розвідувальної та пропагандистської діяльності, а в окремих випадках для різного роду дестабілізуючої діяльності. Так, наприклад, 20 квітня 1921 р. до радянської України відправили Масаковського Владислава, мешканця с. Печиводи, який 10 квітня прийшов до Корця, де поширював чутки про те, що більшовики мають наступати на Корець і зайняти його. Начальник VI району, у рапорті з цього приводу зазначив, що «...поширення подібних чуток денервує населення, вселяє недовіру в мир і існуючий порядок...» [13, арк. 29-29 зв.]. Водночас згаданий В.Масаковський на наступний день після прибуття в Корець подав до канцелярії начальника району заяву на отримання посвідчення особи, видаючи себе за мешканця міста.

Варто зазначити той факт, що зміна влади, нові умови життя в прикордонному місті зумовили появу різного роду зловживань, особливо на етапі встановлення польської влади на Волині, з боку різного роду посадових осіб в державних, правоохоронних органах та місцевому самоврядуванні. Так, наприклад, комісар державної поліції в Корці Скалінський видав наказ для підлеглих йому поліціантів, аби ті змусили селян Корецької гміни возити до місцевого цукрового заводу дрова. Подібний примус викликав неабияке невдоволення місцевих селян, про що вони поінформували своїх солтисів, а ті в свою чергу поскаржилися Начальнику VI району в Корці – Мечиславу Станішевському. Останній, будучи представником Рівненського повітового старости в цій частині повіту, без жодних замовчувань виклав це у своєму рапорті, наголосивши на самоправстві комісара поліції та те, що «... якщо подібні розпорядження будуть мати місце і надалі, я, Начальник VI району, складаю з себе будь-яку відповідальність за спокій і безпеку в довіреному мені районі...» [11, арк. 222].

Не менш «підприємливими» були і місцеві мешканці. Так, наприклад, Хіль Сітнер, мешканець міста Корця, будинок якого знаходився поруч із магістратом організував в своєму помешканні бюро видачі документів на продаж худоби і коней. За кожен такий «документ» підприємець брав по 100 польських марок, а в бюро у нього працювало аж троє канцеляристів. Щоправда, така діяльність привернула увагу органів правопорядку, які скерували справу до Рівненського повітового староства для накладання відповідного покарання Х. Сітнеру за звинуваченням у порушенні громадського спокою, дача хабаря поліцейському та пересування між Рівним і Корцем без перепустки [11, арк. 232-233].

Щодо важливих питань життя міста Корця проводилися вільні збори громадян міста. Наприклад, у липні 1921 р., магістрат пропонував провести збори присвячені відкриттю пошти в місті та відкриттю артезіанської свердловини [11, арк. 660]. 4 березня 1923 р. у приміщенні гімназії відбулися загальні збори мешканців міста. На порядок денний були винесені такі питання, як ухвалення видатків на освітлення вулиць міста та артезіанську свердловину, і обговорення шкільних справ [10, арк. 88].

Однією з гострих проблем, для жителів Корця та околиць стало питання комунікації з іншими місцевостями повіту, воєводства і держави. Особливо гострою ця проблема ставала взимку, адже найближче поштове відділення знаходилося в Рівному, яке знаходилося на відстані 65 км. Станом на середину листопада 1921 р. місто не мало поштового відділення. Магістрат Корця з липня 1921 р.

«засипав» повітове староство листами з проханнями відкрити в місті поштове відділення. Не отримавши відповіді, мешканці були змушені шукати підтримки у Варшаві. У зв'язку з цим відбулися збори мешканців міста, які підготували прохання до Законодавчого сейму з проханням допомогти вирішити цю проблему, «... аби ми мали хоч якийсь контакт зі світом і відчували, що мешкаємо в Польщі, а не на безлюдному острові» [3, арк. 81-81 зв.]. Сам документ містить інформацію про місто. Зокрема, в місті мешкало понад 20 тис жителів, діяли такі підприємства, як Корецька цукровня графа Потоцького, 3 великі гарбарні, парові млини, 2 банки, 2 семикласні школи, митний батальйон і митниця. У зв'язку з тим, що за містом проходить польсько-радянський кордон, то в місті відкрилося багато магазинів, торговельних домів, філій варшавських, львівських та лодзьких фірм, які вели торгівлю з радянською Росією. Магістрат зробив усі необхідні приготування для цього. Зокрема, він відновив і забезпечив усім необхідним будівлю пошти, виділив безкоштовне помешкання для начальника поштового відділення, погодившись сплачувати за електроенергію та опалення в обох будівлях. Мешканці погоджувалися понести й інші необхідні витрати заради того, аби пошта запрацювала. Під проханням поставили підписи керівники банків, торговельних фірм, Корецької цукровні, начальник митниці, директор семикласної середньої школи і вчителі семикласної української школи та ін. Копію листа надіслали до рівненського повітового старости для відома, а оригінал з підписами надіслали до Сейму, «...до рук ксьондза Казимира Сиккульського посла Законодавчого сейму» [3, арк. 81-81 зв.]. Подібний за змістом лист, але вже від імені корецької філії Банку землі Польської в Любліні, підготовлений і надісланий до Юзефа Братковського, заступника Рівненського повітового старости [3, арк. 176-176 зв.]. Складно сказати, що мало вирішальний вплив, але 7 грудня 1921 р. Дирекція пошт та телеграфів у Любліні, до юрисдикції якої належало Волинське воєводство, інформувала Начальника 1-го району про те, що 15 грудня 1921 р. відкриють пошту в Корці, щоправда, лише для відправлення і отримання листів. Поштове відділення мав очолити Броніслав Влодарський [6, арк. 101].

З отриманням Корцем неформального статусу прикордонного міста, тут починають дислокуватися різні військові формації задіяні в охороні кордону, що відразу ж відбулося на житті міста та його мешканців. Перша проблема, яка постала перед місцевою владою, була пов'язана з розміщенням військових в місті. У часи Російської імперії в місті не дислокувалася жодна військова частина, як в інших містах Волині, де для потреб армії були розбудовані цілі військові містечка з будівлями казарм, будинків для офіцерів, зброярні, склади, різного роду допоміжні та господарські будівлі. Роту кулеметників вдалося прилаштувати до реквізованого будинку М. Ендрукайтис, на вул. Галлера в Юзефині. При цьому магістрат і гміна спільно з військовими робили ремонт в цьому приміщенні [9, арк. 459-459 зв.]. Набагато складнішим було завдання знайти приміщення для 36 Митного батальйону адже, а ні в місті, а ні в навколишніх селах відповідного приміщення не було. Магістрат і гміна пересилали один одному доручення стосовно цього проблемного питання. Так, 18 вересня 1922 р. магістрат надіслав листа Начальнику району, в якому просять дати доручення гмінному управлінню м. Корця, аби ті знайшли відповідне приміщення для полку 36 митного батальйону в одному з навколишніх сіл, оскільки в місті відповідних приміщень немає [9, арк. 453-453 зв.]. Війт гміни у своєму листі 18 жовтня 1922 р. інформував начальника району, що в передмістях м. Корця немає великого приміщення, де б можна було розмістити полк 36 митного батальйону. Виходячи з цього вони запропонували розмістити солдатів по селянських хатах по 2-3 солдата в хаті, на що командування відповіло відмовою і вимагало віднайти таке приміщення, де б вони могли розміститися всі. Зрозуміло, що таке приміщення з такими параметрами можна було знайти лише у місті [9, арк. 455]. Командування митного батальйону паралельно самостійно підшукувало собі приміщення в місті, як наслідок запропонували віддати їм будинок сиротинця, який розміщувався в будинку графині Ядвіги Бнінської. На таку пропозицію магістрат відповів відмовою, оскільки сиротинець утримувався за кошти іноземної держави³ і за нього було сплачено наперед за цілий рік. Аналогічно й приміщення православного монастиря були виділені в 1921 р. під гімназію [9, арк. 468-468 зв.]. У результаті вдалося досягти компромісу, виділивши окреме приміщення для штабу і під казарми.

Прикордонний статус міста зумовив активізації тут контрабандної торгівлі, що призвело до виникнення тут на початку 1920-х років цілого ряду торговельних фірм, орієнтованих на закордонного покупця. Серед них, зокрема, «Торговельне товариство Войцік і Спілка в Корці» («Stowarzieszenie

³ Сиротинець утримувався за кошти «Американського єврейського об'єднаного розподільного комітету» (JOINT, American Jewish Joint Distribution Committee).

Handlowe Wojcik i S-ka w Korcu»), «Торговельний дім «Україна» в Корці», «Фірма «Гурт» Експорт – Імпорт в Корці» та ін. Головний офіс в Корці та філію в Острозі мала фірма «Торгово-експортний дім «Познань»» («Dom Handlowo-Eksportowy «Poznań»»), філії в Корці мали фірми «Варшавське загальне торгове товариство» («Warszawskie Powszechnie Towarzystwo Handlowe Spółka z O.P. w Warszawie») та «Торговельно – транспортний синдикат Т. Гжегожевський і Ф. Штаєр» («Syndykat Handlowo-Transportowy T. Grzegorzewski i F. Sztayer. Spółka firmowa») та ін. [4, арк. 300]. У своїх магазинах та складах вони пропонували радянським купцям різноманітний товар, в першу чергу мануфактуру: бавовняні та вовняні тканини, нитки, голки, готовий одяг та взуття, спеції, чай, каву та багато інших товарів першої необхідності, які користувалися попитом в радянській Україні. Натомість, в якості платіжних засобів отримували долари США, золото, срібло, діаманти тощо⁴. Викладені аспекти сприяли піднесенню значення міста Корця як економічного та адміністративного центру на західних волинських землях.

Отже, на початку 1920-х років місто Корець увійшло до складу Польської держави і опинилося в безпосередній близькості від східного кордону держави. У місті виникли необхідні для сталого його функціонування органи державної влади та місцевого самоврядування. Окремого дослідження потребує питання функціонування органів місцевого самоврядування, функціонування культурно-освітніх закладів в умовах прикордоння тощо.

Список використаних джерел та літератури:

1. Державний архів Рівненської області (Держархів Рівненської області), ф. 30 (Рівненське повітове староство), оп. 1, спр. 38 Листування про організацію митниці в м. Рівне для ввезення і вивезення товарів через кордон. 25 квітня – 29 серпня 1921 р. 14 арк.
2. Держархів Рівненської області, ф. 30, оп. 2, спр. 137 Листування з Волинським воєводським управлінням про надання переліку діючих установ на 1921 р. в Рівненському повіті. 21 липня – 29 жовтня 1921 р. 6 арк.
3. Держархів Рівненської області, ф. 30, оп. 2, спр. 139 Рапорти гмінних управлінь в повітове староство про відкриття нових установ, союзів, спілок і організацій в Рівненському повіті. 10 січня 1921 р. – 10 листопада 1922 р. 147 арк.
4. Держархів Рівненської області, ф. 30, оп. 18, спр. 1216 Перепустки видані радянським громадянам для купівлі товарів в прикордонній смузі. 8 березня – 28 грудня 1926 р. 327 арк.
5. Держархів Рівненської області, ф. 30, оп. 19, спр. 49 Листування з Волинським воєводським управлінням про облік осіб, які добровільно пішли в Радянську Україну в 1920 р. 23 квітня – 21 жовтня 1921 р. 63 арк.
6. Держархів Рівненської області, ф. 204 (Начальник 1-го району Рівненського повітового староства в м. Корці Рівненського повіту Волинського воєводства), оп. 1, спр. 10 Листування з Рівненським повітовим староством з питань особового складу. 10 грудня 1920 р – 7 січня 1926 р. 111 арк.
7. Держархів Рівненської області, ф. 204, оп. 1, спр. 15 Заяви мешканців м.Корця про видачу дозволів на відкриття торгових точок та ін. 14 січня – 19 грудня 1921 р. 281 арк.
8. Держархів Рівненської області, ф. 204, оп. 1, спр. 16 Заяви організацій про видачу дозволів на проведення зібрань, вечорів та ін. 5 липня – 31 грудня 1921 р. арк. 61
9. Держархів Рівненської області, ф. 204, оп. 1, спр. 36 Списки жителів, які мали землю на території яка відійшла за мирною угодою до Росії та ін. 28 січня – 30 грудня 1922 р. 726 арк.
10. Держархів Рівненської області, ф. 204, оп. 1, спр. 45 Заяви мешканців м. Корець про видачу їм дозволів на проведення весіль, вечорів та ін. 2 січня – 28 грудня 1923 р. 688 арк.
11. Держархів Рівненської області, ф. 418 (Начальник 6-го району Рівненського повітового староства в м. Корці Волинського воєводства), оп. 1, спр. 2 Заяви організацій про надання дозволу на проведення зборів, вечорів та ін. 31 грудня 1920 р. – 29 липня 1921 р. 664 арк.
12. Держархів Рівненської області, ф. 418, оп. 1, спр. 5 Листування з Комісаріатом поліції в Корці про затримання і доставлення начальнику району осіб, які нелегально прибули в м. Корець. 2 січня – 26 травня 1921 р. 346 арк.
13. Держархів Рівненської області, ф. 418, оп. 1, спр. 7 Листування з поліцією про виселення осіб, які нелегально перейшли радянсько-польський кордон. Заяви жителів про видачу їм дозволів на право проживання в прикордонній смузі та ін. 13 січня – 20 січня 1921 р. 172 арк.
14. Марчук В. Діяльність торговельних фірм Волинського воєводства на польсько-радянському кордоні в 1920-их роках. *Інтермарум: історія, політика, культура*. Житомир, 2023. Вип. 13. С. 133–148.
15. Марчук В. Національний склад міських поселень Західної Волині на початку 1920-х рр. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острог, 2014. Вип. 22. С. 111-127.
16. Намозов О. Костопіль. Місто над Замчиськом. Рівне, 2013. 147 с.
17. Обарчук А. Межиріч Корецький: нариси історії волинського містечка. Рівне, 2010. 326 с.
18. Панасюк О., Якубець Л. Корець і Кореччина: історія. Луцьк, 2000. 144 с.
19. Пасюк І., Марчук В. Голоби: історико-краєзнавчий нарис. Луцьк, 2007. 133 с.

⁴ Детальніше про це див.: Марчук В. Діяльність торговельних фірм Волинського воєводства на польсько-радянському кордоні в 1920-их роках. *Інтермарум: історія, політика, культура*. Житомир, 2023. Вип. 13. С. 133–148.

20. Тишкевич Р. Сарни: краєзнавчий нарис. Рівне, 2016. 231 с.
21. Шваб А., Малєончук Г. Міжвоєнний Луцьк: суспільно-політичний, соціально-економічний, культурний розвиток. Луцьк, 2022. 216 с.
22. Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowany na podstawie Pierwszego spisu ludności z dn. 30 września 1921 r. Województwo Wołyńskie. Warszawa, 1923. T. IX. 84 s.

References:

1. Marchuk V. Diiálnist torhovelnykh firm Volynskoho voievodstva na polsko-radianskomu kordoni v 1920-ykh rokakh. Intermarum: istoriia, polityka, kultura. Zhytomyr, 2023. Vyp. 13. S. 133–148.
2. Marchuk V. Natsionalnyi sklad miskykh poselen Zakhidnoi Volyni na pochatku 1920-kh rr. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia «Istorychni nauky». Ostroh, 2014. Vyp. 22. S. 111-127.
3. Namozov O. Kostopil. Misto nad Zamchyskom. Rivne, 2013. 147 s.
4. Obarchuk A. Mezhyrich Koretskyi: narysy istorii volynskoho mistechka. Rivne, 2010. 326 s.
5. Panasiuk O., Yakubets L. Korets i Korechchyna: istoriia. Lutsk, 2000. 144 s.
6. Pasiuk I., Marchuk V. Holoby: istoryko-kraieznavchyi narys. Lutsk, 2007. 133 s.
7. Tyshkevych R. Sarny: kraieznavchyi narys. Rivne, 2016. 231 s.
8. Shvab A., Maleonchuk H. Mizhvoienni Lutsk: suspilno-politychnyi, sotsialno-ekonomichnyi, kulturnyi rozvytok. Lutsk, 2022. 216 s.